

DIYARBAKIR'DA MÜLK SATIŞLARI VE ŞEHİR DOKUSUNA ETKİLERİ (1732-1733)

Serkan SARI*

Öz

Bir yönetim biriminin merkezi olarak Diyarbakır bölgede farklı bir öneme haizdir. Kent dokusunun oluşumunda etkili olan evler ve bu evlerin el değiştirmesi çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Çalışmamızda 1732-1733 yıllarında Diyarbakır'da satılan ve şer'iyeye siciline yansıyan ev satışları ile ilgili belgeler esas alınmıştır. Şer'iyeye sicilindeki ev satışı ile ilgili belgeler kaydedilirken belli bir sistematik yöntem takip edilmiştir. Belgelerde satılan evin ve satıcının hangi mahallede olduğu, satıcının adı, varsa vekili, vekilliğe şahitlik eden iki şahit, evin satış nedeni, satışa konu olan evin yeri, komşusu olan mülkler ve evin müstemilatı birlikte verilmiştir.

Belgelerde geçen bu usulden hareketle, satılan evlerin fiziki yapısı, komşuları ve komşuluk ilişkileri, alıcı ve satıcıların uğraştıkları meslekleri ile ilgili bilgi sahibi olmak mümkündür. Bahsedilen tarihleri ihtiva eden satışlar içerisinde bağ satışlarına da rastlanmaktadır. Şehrin yakınlarında yapılan bağ ve bahçecilik şehrin zirai ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olduğu gibi, bağ evleri ve yazlık kışlık uygulamaları ile sosyal bir aktivite olarak şehrin yapısı üzerinde etkili olmuştur.

Ev satışları incelendiğinde şehirde yaşayan farklı dini grupların kullandığı evlerin özellikleri, komşuluk ilişkileri ve bir birleriyle olan ticari ilişkilerini de görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Mülk Satışı, Şer'iyeye Sicilleri, Diyarbakır, Osmanlı Toplumu

DIYARBAKIR PROPERTY SALES AND ITS EFFECTS OF ITS URBAN STRUCTURE (1732-1733)

Abstract

As a center of the management unit Diyarbakır has a different importance in the region. The houses which are effective in the creation of the city's texture and the hand-over of them is the basis of this study. The documents about the sales of the houses which were on record of the Qadi records between 1732 and 1733 in Diyarbakır are the basis for this study. When recording the document about the sales of the houses on the Qadi record a certain

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.
serkan_sari2006@hotmail.com

systematical pattern is followed. In the records information about the address of the house and the seller, the seller's address, name, the delegate if he has, two witnesses who witness to the delegacy, the reason for the sale, the location of the house for sale, the neighbourhood assets and the curtilage of the house are given together.

With the pattern in these documents it is possible to find information about the, the physical structure of the houses sold, neighbours and the neighbourhood relations, and the jobs of the buyers and the sellers. It is also possible to see the vineyard trade records between the mentioned dates. The vineyards and the gardening are not only useful in fulfilling the agricultural needs of the city, but also effective in the structure of the city as a social activity with the summer and the winter practices.

When the house sales are analyzed it is possible to see the features of the houses, the neighbourhood relations and their inter personal monetary relations that people with a different religion use.

Key Words: Property Sales, Court Records, Diyarbakir, Ottoman Society

Giriş

İncelediğimiz 310 numaralı DiyarbakirŞer'iyye Sicili hicri 1145 (1732/1733) yılını ihtiva etmektedir. Otuz dört varaktan oluşan defterde mülk satışları ile ilgili olan belgelerin fazlalığı dikkati çekmektedir. Defterdeki mülk satışı ile ilgili belgelerin 1732 Kasımı ile 1733 yılı Mart ayına kadar olan beş aylık döneme rast geldiği görülmektedir.

Bir kimsenin malik olup tasarruf ettiği şeye mülk denir. Çoğulu emlaktır. Mülkiyet ise eşya ile kişi arasındaki hak ilişkisini ifade eder. Genelde mülk denildiğinde ev, dükkan, arazi gibi taşınmaz ve gelir getirir mallar anlaşılmaktadır.

Çalışmamızın temelini de ev satışları oluşturmaktadır. Yaptığımız çalışmada Diyarbakir da satılan evlerin fiziki yapısı ve ekonomik değeri yanında evlerin yeri tarif edilirken kullanılan ifadelerden komşularla ilgili bilgilerde çıkartılmıştır. Ev sahiplerinin ve alıcıların unvanlarından hareketle şehirdeki toplumsal yapı ve iktisadi faaliyetlerin izini sürmek de mümkün olacaktır. Ev satışları ile ilgili belgeler incelendiğinde iktisadi bir faaliyet olarak ev satışları önemli bir yer tutmaktadır. Başka toplumlarda olduğu gibi Osmanlıda da mülk sahibi olmak iş hayatında yaşanacak olumsuz durumlar karşısında bir emniyet unsuru ve sağlam bir yatırım aracı olarak görülmüştür.¹ Ev satışlarının yanında karşımıza çıkan bağ satışları üzerinden bölgede yetiştirilen ürünler ve göçler hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür.

Satışlara Konu Olan Evlerin Fiziki Yapısı

Güneydoğuda ki geleneksel şehir yapısının oluşumunu ve de evlerin yapısını belirleyen iki temel öge dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi fiziki şartların getirdiği öncelikler ve mecburiyetler bir diğeri de sosyal şartların gerektirdikleridir. Bilhassa evlerin iç mekân ve dış düzenlemeleri yapılırken kullanıcıların kültürleri inanç özellikleri gibi sosyal

¹ SuraiyaFaroqhi, "18. yüzyıl Bursa'sında Zengin Olmak: Debbâğ Hacı İbrahim'in Serveti", *Osmanlı Dünyasında Üretmek Pazarlamak Yaşamak*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.204.

yapı ile ilgili hususların belirleyici oldukları görülmektedir. Benzer ortamlarda yaşayan toplulukların oluşturduğu yerleşmeler ve konutlar birbirlerinden önemli farklılıklar göstermektedir. Bu durum yerleşim yerlerinin ve mekânlarının şekillenmesinde öncelikli etkenin kültürel algılamalar olduğunu göstermektedir. Benzer çevre şartları içerisinde yerleşen toplumların, karşılaştıkları çevre şartlarını kendi kültürlerinin özelliklerine göre şekillendirme eğilimlerine gittikleri görülmektedir.² Aynı durumun tersi ile de karşılaşıldığı görülmekte, kültürün gelişiminde çevre şartlarının azımsanmayacak bir etkisinin varlığı dikkati çekmektedir. Genellikle doğal yapı ile kültürel anlayışların kaynaştırıldığı göze çarpmaktadır. İncelediğimiz Amid Kazasında bulunan ve satışa konu olan evlerin yapısının oluşumunda da doğal yapının ve kültürel birikimleri etkili olduğu görülmektedir.

Satışa konu olan evlerin yapı malzemeleri hakkında, belgelerde çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüze kadar gelebilmiş geleneksel mimari özellikleri gösteren evlere bakıldığında, evlerin etrafı moloz duvarlarla çevrilerek mahremiyet sağlanmıştır. Odaların avluya bakan cepheleri yontma taşlardır. Pencere ahşap kısımları, pencere boşluklarına taş çakılmış çengellerle tutturulmuştur. Salon ve hollerde döşemeler, ahşap kirişler üzerine on-on beş santim kalınlığında kesme bazalt taşı ile kaplıdır. Odalarda yine ahşap kirişlere oturan tahta kaplamalar üzerine toprak konulur ve toprağın üzeri kara sıva tabir edilen çamur tabakası ile sıvanır. Sonunda döşeme tabakasını teşkil eden mahalli “cas” denilen süzülmemiş kireç, külhan külü, kum, keçi kılı ve kitreden müteşekkil tabaka ile muntazam bir şekilde tavsiye edilirdi.³ Bu kentte konutların dışarıya kapalı ve birbirine yakın bir doku oluşturmaları, kente bir “Kale Kent” görünümü vermektedir. Mahremiyet kavramının fazla gelişmesi ve buna bağlı olarak konutların içe yönelmesi sonucunda, dış mimariye önem verilmemiş ve ikinci plana itilmiştir. Konutlar, bodrum, zemin, bazen de ikinci bir kattan ibarettir. Pencere sadece sokağı görecektir şekilde yerleştirilir, karşı konuta açılmazlar.⁴ Belgelerde karşılaşılan tahtani veya fevkani gibi ibarelerden evlerin iki katlı oldukları anlaşılmaktadır. İncelenen belgelerde satışa konu olan evlerin müstemilatları anlatılmış ve evlerin fiyatları belirlenirken de bu durum dikkate alınmıştır. Satışa konu olan evlerin çoğunluğunda evi saran içine alan bir avlunun varlığından söz edebiliriz. Belgelerde evlerin avlusu genellikle kavrayan, saran içine alan anlamlarına gelen “müstemil” kelimesi ile nitelendirildiği görülmektedir.⁵ Hatta bazı evlerde iki avlunun varlığından söz edildiği görülmektedir. 14 Ocak 1733 tarihinde Hoca Maksud Mahallesinde Kirakor veledi Mirkelam evini Saruhan veledi Balık’a satıyor. Bu belgede evin müstemilatı kaydedilirken “iki havluy-ı müstemil” ifadesine yer veriliyor.⁶

² Abdullah Köse, “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: VII, Sayı:2, Aralık 2005, s. 160.

³ Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır Belediyesi Yayınları, C:II, Ankara 1990, s. 733.

⁴ Yaşar Subaşı Direk, “Sosyo-Kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi: Diyarbakır Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:5, Sayı:16, s. 107.

⁵ Ferid Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2009, s. 757.

⁶ DŞS 310, s. 20, nr. 39, (h. 28 Receb 1145/m. 14 Ocak 1733)

İncelenen belgelerde satışa konu olan evlerde dikkati çeken şeylerden biriside tamamına yakınında görülen su yolu ve su kuyusudur. Ev satışları ile ilgili belgeler incelenirken birçok evde su yolu ve su kuyusunun bulunduğu ve bir çoğunda da her ikisinin birlikte geçtiği görülmektedir. Mehdi Mahallesinde satışa konu olan bir evin müştemilatı içerisinde “kuyu arası” ifadesi geçmektedir.⁷ Belgelerde su yolu, su kuyusu ve kuyu arası evlerin müştemilatı arasında kaydedilmiştir.

Amid Kazasında bahsedilen evlerin müştemilatı içerisinde görünen kısımlarından birisi de ahırdır. Lakin incelenen defterdeki satılan evlerin çoğunluğunda ahır bulunmadığı dikkati çekmektedir. Ev satışları ile ilgili incelen otuz belgeden yalnızca beşinde ahır bulunduğu görülmektedir.

Satışa konu olan evlerin tamamına yakınında tuvalet bulunduğu görülmektedir. Ancak bazı evlerin müştemilatı sayılırken tuvalet bulunduğu dair bir ifade geçmemektedir.

Evlerin müştemilatı içerisinde sıkça rastlanılan öğelerden biriside mutfaktır. Belgelerde “matbah” şeklinde geçmektedir. Mutfak genellikle yemek pişirilen mekân olarak düşünüldüğünde ocağın bulunduğu yer olması gerekmektedir. Lakin günümüze kadar ulaşan geleneksel evler incelendiğinde, genellikle avluda, odadakinden daha büyük ocağı bulunan mekânın mutfak olarak kullanıldığı, bunun yanında eyvanlarda bulunan geniş ocaklarda da yemek pişirildiği, odalarda bulunan daha küçük ocakların ise daha çok ısınma veya daha küçük boyutlu pişirme işlerinin yapıldığı düşünülebilir.⁸ Mutfaklar yemek pişirmenin yanında yiyeceklerin saklandığı bir mekân olarak da düşünülebilir. Evlerde bahsedilen depolama işi için daha çok kiler kullanılmaktadır. Lakin incelediğimiz evlerin birçoğunda kiler bulunmamaktadır. Kiler bulunmayan evlerde yiyeceklerin depolanması ve saklanması işinin de mutfakta gerçekleştiğini düşünebiliriz. İncelediğimiz tarihte satılan evlerin çoğunda kiler olmadığından bahsettik ancak bazı evlerde ise birden fazla kiler bulunduğu görülmektedir. Örneğin AmidmuzafatındanKıtırbi-i Zımmi köyünde satılan ŞimonvelediAbdo'nun evinde iki kiler bulunurken,⁹ Lala Bek Mahallesinde satılan Meryem bintiNumak'ın evinde ise üçü evin içerisinde üçü de avluda olmak üzere altı mekân kiler olarak kullanılmaktadır.¹⁰

Zir-i zemin yerin altı anlamına gelmektedir.¹¹ Diyarbakır evlerinde bodrum, kiler ve depo olarak da kullanılan mekânlar genellikle kayalık zeminin oyulması ile oluşturulmaktadır. Bu mekânların oluşturulmasında iklim şartlarının etkili olduğu düşünülebilir. Yazları çok sıcak geçen Diyarbakır'da bahsedilen mekânlar oldukça serin olur.¹²

Bu konutlarda en önemli mekân eyvandır. Yörenin iklimi ve yapı malzemesi, konutların eyvanlı ve avlulu olarak planlanmasını gerektirmiştir. Eyvanlı konutlar; Güneydoğu Anadolu'da özellikle kent konutlarının çoğunu oluşturmaktadır. Yapı malzemesi olarak taşın yanında, ahşabında kullanıldığı bu yerleşmelerde kemerli eyvan açıklığı, çoğu

⁷ DŞS 310, s.37, nr. 80, (h. 8 Şevval 1145/m. 24 Mart 1733)

⁸ F. Meral Halifeoğlu, “Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C:XI, Say:11, Bursa 2006, s.105.

⁹ DŞS 310, s. 5, nr. 8, (h. 18 Cemaziyel Ahir 1145/m. 6 Aralık 1732).

¹⁰ DŞS 310, s. 37, nr. 81, (h. 8 Şevval 1145/m. 24 Mart 1733).

¹¹ Ferid Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2009, s. 1188.

¹² İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır(1790-1840)*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 44.

kez konut sahibinin sosyal konumunun da göstergesidir. Aynı durum işlenmesi zor bir taş olan bazalt kullanımının yaygın olduğu Diyarbakır'daki eyvanlı konutlar için de geçerlidir. Bazen içinde havuzda bulunan eyvanlar, yaşamın geçtiği yerlerdir. Avlu, avluya açılan bol pencere ve süslemeli duvarlar, avluda yer alan havuz, kuyu, çiçeklik hemen hemen tüm geleneksel konutlarda görülen ortak özelliklerdir. Geleneksel mimaride eyvan, bir veya iki yanında birer odanın bulunduğu simetrik plan motifi, tüm yapılarda kendini diğer mekânlardan soyutlayarak özgün biçimini korur. Genellikle kuzeye yönelmiş üç yönü kapalı bir yüzü ile avluya açılan bu mekân birden fazla eyvanın bulunduğu örneklerde mevsimlik kullanımlara uygun yönlerde yerleştirilmiştir.¹³ Çalıştığımız belgeler içerisinde satılan evlerin bir kısmında eyvan bulunmaktadır. Eyvanı olan evlerin satış fiyatlarının fazla olduğu görülmektedir. Örneğin “Kılbaş Mahallesi Sıdık bin Abdullah ölmüş ve evi, karısı Ayşe binti İbrahim'e intikal etmiş ve oda evi kız kardeşine satmıştır. Satışa konu olan bu evin müşterilati içerisinde iki eyvanın bulunduğu ve belgede evin fiyatının dokuz yüz kuruş olarak tespit edildiği görülmüştür.”¹⁴ Bu satış, diğer satışlarla karşılaştırıldığında yüksek bir meblağda gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Satışa konu olan evlerin müşterilati içerisinde kapalı alan olarak kullanılan sofa, meclis ve odalar önemli bir yer tutmaktadır. Sofa, daha çok evin içinde diğer odaların kapılarının açıldığı geniş alan için kullanılan bir kelime olmakla birlikte¹⁵ bazı bölgelerde evlerin önündeki geniş balkonu nitelemek için kullanılmıştır.¹⁶ Diyarbakır'da belgelerde geçen şekliyle birinci anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Odalar, meclisler ve sofalar günlük hayatın geçtiği önemli alanlar olarak evlerin müşterilati içerisinde ayrı bir yere sahip olmuştur.

Belgelerde karşılaştığımız evlerin umumiyeti, dış yüzü büyükçe bir duvarla çevrili, genellikle bir avlu içerisinde sofaya açılan oda veya odaları olan, meclis ve eyvanlardan oluşan, bazalt taşlar kullanılarak yapılmış genellikle bir ve bazen de iki katlı yapılar olarak görülmektedir. Belgeler incelendiğine farklı dinlere mensup olanlara ait evlerin fiziki yapısı arasında dikkate değer bir farklılık görülmemektedir.

1732-33 Yıllarında Satışa Konu Olan Mülklerin İktisadi Yapıya Tesirleri

Osmanlı ekonomisinde 18. yüzyılın başlarından başlayıp 1760'lara kadar devam eden dönemde genel bir yayılma ve gelişme trendi, hemen bütün sektörlerde görülür. Büyük merkezlerde uzak pazarlar için üretim yapan sınırlı imalat genişlemektedir. Bu gelişmeye dayalı olarak yeni faaliyet dalları ortaya çıkmıştır.¹⁷ İncelediğimiz şer'iyye sicili defteri hicri 1145(1732/1733) yılına aittir. Bu dönemde gerçekleşen mülk satışları incelendiğinde imalathane, dükkan gibi iktisadi faaliyet alanlarının satışa konu olmadığı görülmektedir. Yalnızca bir belgede “Sur dibinde Yeni Kapı yakınlarında hamama bitişik, bir taraftan

¹³ Rahmi Aras, Kemal Yıldırım, “Sosyo-Kültürel Değişimin Geleneksel Urfa Evlerinde Mekân Organizasyonuna Etkisi” *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, C:XVI, Sayı:4, Ankara 2003. s. 781.

¹⁴ DŞS 310, s. 14, nr. 29, (h. 15 Receb 1145/ m. 1 Ocak 1733).

¹⁵ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki*, İstanbul 1996, s. 839.

¹⁶ Derleme Sözlüğü, C:X,Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 211/10, Ankara 1993, s. 3653.

¹⁷ Mehmet Genç, “18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş”,*Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, s. 212.

hamam, bir taraftan külhan, bir taraftan Eyüboğlu Kahvesi ve bir tarafından da yolla çevrili bir bab ambar yüz kuruşa satılmıştır.”¹⁸ Bahsettiğimiz defterde satışa konu olan mülkler daha çok ev ve bağ satışlarıdır.

a- Ev Satışları

Çalışmamızın temelini ev satışları oluşturmaktadır. Bütün kültürlerde ev, ailenin barınağı olarak işlev görmüştür. Evler bir bakıma medeniyetlerin küçük birer temsilcisi durumundadır. Evlerde aile üyelerinin dünya görüşünü, inanç sitemini, estetik ve sanat anlayışını gelenek ve göreneklerini örf ve adetlerini görmek mümkündür. Evlerin şekillenmesinde etkili olan başka bir unsurda coğrafya ve iklim şartlarıdır.¹⁹ Ev satışları ile ilgili belgeler incelendiğinde iktisadi bir faaliyet olarak ev satışları önemli bir yer tutmaktadır. Başka toplumlarda olduğu gibi Osmanlıda da mülk sahibi olmak iş hayatında yaşanacak olumsuz durumlar karşısında bir emniyet unsuru ve sağlam bir yatırım aracı olarak görülmüştür.²⁰

Belgeler incelendiğinde yapılan satışların nedenleri hakkında bilgi edinmekte mümkün olmaktadır. Dikkati çeken nedenlerden birisi ihtiyaçtan veya borçlardan dolayı satılan evlerdir.²⁷ Kasım 1732 tarihli bir belgede, Hüseyin Efendi Mahallesi babaları ölen yedi kardeş, babalarından kalan evlerini, ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için satmak zorunda kalmıştır. En büyük kardeşleri Fethi bin Ömer diğer kardeşlerin vasisi olarak kaydedilmiştir. Aynı mahalleden oldukları kaydeden ve mahallenin eşrafından oldukları anlaşılan Molla Mustafa bin Ebubekir, Molla Halil bin Kalender, Molla İsmail bin Mehmed ve Molla Hüseyin bin Bekir mahkemeye başvurarak, çocukların “nafakaya ve kisveye” ihtiyaçları olduğunu haber vermişlerdir. Çocukların nafaka ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için evleri müzayede ile satılmıştır. Müzayedenin ilanından sonra evin başka taliplisi olmadığı için 210 kuruşa Osman bin Derviş üzerinde karar kılınmıştır.²¹ Benzer nedenle gerçekleşen başka bir satış da Diyarbekirmuzafatından Kıtırbil-i Zimmi köyünde gerçekleşiyor. Bahsedilen köy ahalisinden Şimonveledi Abdo ölmüş ve geriye kalan mirası borcunu ödemeye yetmemiştir. Bunun üzerine çocuklarının da vasisi olan karısı Meryem binti Rımiye, vekili olan Arslan veledi Yasef aracılığıyla evini satışa çıkartmıştır. Mahkeme halkın toplandığı yerlerde bahsedilen evin açık artırma ile satılacağını duyurarak evi satışa çıkarmıştır. Mahkeme açık artırma sonucunda evi Körkisveledi Aslan’a 205 kuruşa satmıştır.²² Bu evin satışından elde edilen gelir Şimon’un borcunu ödemeye yetmeyince, karısı Meryem yine aynı köyde sahibi oldukları ikinci evinde yarı hissesini vekili Arslan tarafından açık artırımla satmak zorunda kalmıştır. Bu evin yarı hissesini Sabdibinti Numan vasisi olduğu Aygana, İso, Merem ve Arşanah adlı çocuklar adına 50 kuruşa almıştır.²³

¹⁸ DŞS 310, s. 31, nr. 63, (h. 6 Ramazan 1145/ m. 20 Şubat 1733).

¹⁹ Hayri Erten, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII.Y.Y. İlk Yarısı)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 155.

²⁰ Suraiya Faroqhi, “18. yüzyıl Bursa’sında Zengin Olmak: Debbağ Hacı İbrahim’in Serveti”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.204.

²¹ DŞS 310, s. 1, nr. 1, (h. 9 Cemaziyelahir 1145/ m. 27 Kasım 1732).

²² DŞS 310, s. 5, nr. 8, (h. 18 Cemaziyelahir 1145/m. 6 Aralık 1732).

²³ DŞS 310, s. 6, nr. 11, (h. 19 Cemaziyelahir 1145/m. 7 Aralık 1732).

Evlerin yukarıda anlatıldığı gibi hisse şeklinde satıldığı görülmektedir. Belgeler incelendiğinde, bazen ödenemeyen borçlar nedeniyle evin müstemilatının bir bölümünün de borç karşılığı verildiği görülmektedir. Gayber Mahallesinde daha önceden vefat eden İbrahim bin Mehmed'in genç oğlu Ali, Ömer bin Ali'den aldığı 20 kuruş borcu ödeyememiş ve evinin meclisi bu 20 kuruşluk borç karşılığı olarak, bahsedilen Ömer'e verilmiştir. Bu satışta evin yeri ve müstemilatı kaydedilmemiş yerine "ahali tarafından hududu ve müstemilatı malum olan" ifadesi kullanılmıştır.²⁴ Hisse satışlarında ortakların hisselerini birbirlerine satmaları da rastlanılan durumlardan birisidir. Cami-i Kebir Mahallesinde Ömer Çelebi bin Mehmed ortağı olduğu evin yarı hissesini diğer ortağı Elhac Abdurrahman bin Davud'a 50 kuruş karşılığı satacaktır.²⁵ Bahsedilen özel durumların haricinde de evlerin hisselerinin satışa konu olduğu görülmektedir. Nağacı mahallesinde Mehmed bin Yusuf evininin yarı hissesini Mahmud bin Bereket'e 100 kuruş karşılığı satmıştır.²⁶ Yine Rumiyan Mahallesinde Körkis evindeki kendi hissesini ve ölen karısı Zerbeğa'nın kendisine düşen hissesini satıyor. Mahkemede evin yarı hissesinin kendisine ait olduğunu ve yarı hissesinin de karısına ait olduğunu ifade ediyor. Karısı öldüğünde onun hissesinin de yarısının kendisine isabet ettiğini ve dolayısıyla evinin %75'lik hissesinin kendisine ait olduğunu, kalan %25'lik hissenin de oğluna ait olduğunu belirtiyor. Körkis evin kendine ait olan %75 hissesini 40 kuruşa oğlu Hamil Nevmican'a satıyor.²⁷

Belgelerde, ev sahibinin ölmesi durumunda, miras kalan evin hissesinin mirasçıları tarafından paylaşılması yerine, evin satışa çıkarıldığı da görülmektedir. Kavas Mahallesinde kayıtlı olan Yusuf bin Çerkes Diyar-ı Acem'de ölmüş ve evi karısı Aışebinti Hasan ve Yusuf'un kız kardeşi Sündüz Hatun tarafından satılmıştır. Bu satışta Aışe ve Sündüz Hatunların vekili Mehmed Çelebi bin Muharrem'dir. Bu vekalet Arifan Ahmed Efendi bin Mehmed ve Elhac Mustafa bin Mahmud şahitlik etmiştir. Bahsedilen ev, Aışe ve Sündüz hanımların vekili olan Mehmed Çelebi tarafından Sofi Hızır'a 110 kuruşa satılmıştır.²⁸ Başka bir belgede de yine Diyar-ı Acemde vefat eden Deli Ali bin Halil'in Teğeli Ali Çavuş Mahallesinde bulunan evi, annesi Meryem binti Ali tarafından satılıyor. Evi 125 kuruşa, Seyyid Bekir bin Said ve annesi Fatıma binti Ahmed alıyor. Satışta alıcıların vekili Mustafa bin Ahmed, satıcının vekili de Seyyid Hasan bin Seyyid Ahmed'dir.²⁹

Ev satışlarıyla ilgili incelenen belgelerde dikkati çeken noktalardan biri de kayda geçen satışlarda kadınların, satıcı veya alıcı olarak sıkça yer almalarıdır. Genellikle kadınların alıcı veya satıcı oldukları durumlarda vekiller aracılığıyla satışlar gerçekleşmiştir. Belgelerde kadınlardan erkeklere veya kadınlardan kadınlara ev satışlarının gerçekleştiği görülmektedir. 3 Aralık 1732 tarihli bir belgede Safiye binti Sıddık Cami-i Kebir Mahallesinde bulunan evini Abdullah bin Mehmed bin Dilaver'e 130 kuruşa satmıştır. Bu satışta Safiyenin vekilliğini Mürsel bin Mehmed yapmıştır. Bahsedilen vekalet Arifan Mehmed bin Veli ve İsmail bin

²⁴ DŞS 310, s. 11, nr. 24 ,(h 27 Cemaziyelahir 1145/m.15 Aralık 1732).

²⁵ DŞS 310, s. 25, nr. 50, (h. 8 Şaban 1145/m. 24 Ocak 1733).

²⁶ DŞS 310, s. 5, nr. 8, (h. 25 Cemaziyelahir 1145/m. 13 Aralık 1732).

²⁷ DŞS 310, s. 4, nr. 6 (h. 15 Cemaziyelahir 1145/ m. 3 Aralık 1732).

²⁸ DŞS 310, s. 9, nr. 16, (h. 26 Cemaziyelahir 1145/m. 4 Aralık 1732).

²⁹ DŞS 310, s. 10, nr.21 (h. 15 Cemaziyelahir 1145/m. 3 Aralık 1732).

Abdullah şahitlik etmiştir.³⁰ Hacı Büzürk Mahallesinde Rafiye Hanım binti Mehmed Paşa adlı kadın evini Fatıma binti Abdullah adlı kadına 75 kuruşa satmıştır. Bahsettiğimiz satışta Rafiye Hanımın vekili olarak, Arifan Ebubekir bin Mehmed ve Mehmed bin Şahin adlı kişilerin şahitliğiyle İbrahim Çelebi bin Arslan atanmıştır.³¹ 1 Ocak 1733 tarihli bir belgede de Kılbaş Mahallesinde bulunan Sıddık bin Abdullah ölmüş ve karısı Aışebinti İbrahim evi kız kardeşine 900 kuruşa satmıştır. Satışta Aışe hanımın vekilliğini Murtaza Çelebi bin Rıdvan ve Mehmed Efendi bin Elhac Ali'nin şahitliğiyle İman Seyyid İsmail bin Seyyid Yusuf yapmıştır. Kız kardeşi Medine Hanım'ın vekilliğini de Osman Çavuş bin Mehmed yapmıştır.³² Başka bir belgede de Medine binti Şabanadlı kadın Tabanoğlu Mahallesinde bulunan evini, vekili Elhac Salih bin Seyyid Elhac Mahmud aracılığıyla, Yusuf bin Abdi'ye 110 kuruşa satmıştır. Bu satışta Elhac Salih'in vekilliğine Mahmud bin Molla Ömer ve Mehmed bin Abdi şahitlik etmiştir.³³ Hisardibi Mahallesinde Zehra binti Ömer adlı kadın evini 165 kuruşa Süleyman bin Ali'ye satmıştır.³⁴ Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla kadınlar mahkemede vekilleri aracılığıyla ev satışı yapabilmektedirler. Vekalet usulü sadece kadınlar için değil erkekler arasındaki satışlarda da görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta vekillerin iki şahitle belirlenmesidir.

Ev satışları ile ilgili belgelerde farklı dinlere mensub olanların birbirlerine evlerini sattıkları görülmektedir. 19 Ocak 1733 tarihli bir belgede Hıristiyan bir kadın evini Müslüman bir kadına satmıştır. Mahbube binti Vartan adlı kadın Hoca Maksud Mahallesinde bulunan evini Kafiye binti Hamza ve büyük oğlu Mehmed bin Elhac Ramazan'a 440 kuruşa satmıştır. Satışta Mahbube'nin vekilliğini Elhac Molla Mahmud bin Molla Ömer yapmıştır. Bu vekalet Arifan Hasan bin Hüseyin Mustafa bin Abdi şahitlik yapmıştır.³⁵ 24 Mart 1733 tarihli bir belgede de Selügi Mahallesinde oturan Musa Çelebi bin Mehmed, Lala Bek Mahallesindeki evini Meryem binti Numak'a 1050 kuruşa satmış, Meryem'in vekilliğini de Hama veledi Karataş yapmıştır.³⁶

12 Ocak 1733 tarihli bir belgede Siirdli Mahallesinde Elhac Tahir bin Ömer, Hüseyin bin Halid ve Murtaza bin Mustafa'nın şahidliği ile vekili Hasan bin Ali aracılığıyla evini Hüseyin bin Abdullah'a hibe ediyor. Belgede Hacı Tahir'in evini niçin hibe ettiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Hüseyin evi "hibe-i sahih-i şer'i" ile almıştır.³⁷

Belgeler incelendiğinde yeni ev satışlarının yanında eskiden yapılan satışlarında tecviz edildiği görülmektedir. Selügi Mahallesinde oturan Ali bin Elhac Mehmed ölen babasının, Mehdi Mahallesinde bulunan evini sağlığında Hatice binti Mustafa'ya 64 kuruşa sattığını mahkemeye teyit ettirmiştir.³⁸ Yine 16 Aralık 1732 tarihli bir belgede de Gaybar Mahallesinde Ali bin İbrahim, daha önce ölen babası İbrahim bin Mehmed'in bahsedilen

³⁰ DŞS 310, s. 1, nr.2 (h. 15 Cemaziyelahir 1145/m. 3 Aralık 1732).

³¹ DŞS 310, s. 12, nr.25 (h. 13 Recep 1145/m. 30 Aralık 1732).

³² DŞS 310, s. 14, nr.29 (h. 15 Recep 1145/m. 1 Ocak 1733).

³³ DŞS 310, s. 25, nr.49 (h. 4 Şaban 1145/m. 20 Ocak 1733).

³⁴ DŞS 310, s. 40, nr.93 (h. 15 Şevval 1145/m. 31 Mart 1733).

³⁵ DŞS 310, s. 21, nr.41 (h. 3 Şaban 1145/m. 19 Ocak 1733).

³⁶ DŞS 310, s. 37, nr.81 (h. 8 Şevval 1145/m. 24 Mart 1733).

³⁷ DŞS 310, s. 19, nr.36 (h. 26 Receb 1145/m. 12 Ocak 733).

³⁸ DŞS 310, s. 37, nr.80 (h. 8 Şevval 1145/m. 24 Mart 1733).

mahalledeki evini on yıl önce Ömer bin Ali'ye 40 kuruşa sattığını mahkemeye onaylatmıştır. Belgede babasının on yıl önce yaptığı bu satışı “teviz ve tenfiz” ettiğini söylemiştir.³⁹

Belgelerde satışa konu olan evler incelendiğinde evlerin müştemilatına ve fiyatlarına bakıldığında bahsedilen dönemde el değiştiren evlerin daha çok orta halli evler olduğu söylenebilir. Satılan evlerin fiyatları 60 kuruş ile 1050 kuruş arasında değişmekle birlikte, çoğunluğu 100 kuruş ile 250 kuruş arasında bir fiyatla satılmıştır.⁴⁰

Ev satışlarından bahseden belgelerde bazı evlerin zemin mukataaları olduğu görülmektedir. Hüseyin Efendi Mahallesi, 27 Kasım 1732 tarihli bir ev satışında evin fiyatı 210 kuruş olarak kaydedilmiştir. Bu fiyatın yanında evin 40 akçalık zemin mukataası olduğu ve bu mukataanın Behramiye Vakfına ait olduğu görülmüştür.⁴¹ Hacı Büzürk Mahallesi, 30 Aralık 1732 tarihinde gerçekleşen bir ev satışında senelik iki kuruş zemin mukataası kaydedilmiştir.⁴² Hâce Ahmed Mahallesi, 6 Mart 1733 tarihli bir satışta da senelik 1 kuruş zemin mukataası kaydedilmiş ve bu mukataanın Diyarbekir Voyvodalarına ait olduğu kaydedilmiştir.⁴³ Satılan evlerin zemin mukataası olduğu gibi bazılarında da avarız kaydedilmiştir. Rumiyan Mahallesi, 3 Aralık 1732 tarihli bir ev satışında 1 kuruş avarız kaydedilmiştir.⁴⁴ Gaybar Mahallesi, 16 Aralık 1732 tarihli bir satışta da evin 60 akçalık avarızı olduğu görülmüştür.⁴⁵

b- Bağ Satışı

Bağ satışları ile ilgili belgeler incelendiğinde dikkati çeken noktalardan birisi göç meselesidir. Belgelerde geçen mahallelerden birisinin adının Siirtli olması ve bağ satışlarında Amid kazasında oturanların Eğil ve Ergani gibi komşu kazalarda olan bağlarını satmaları, çalıştığımız dönemde Amid Kazasının komşu kazalardan göç aldığı söylemek mümkündür. Bağ satışlarında satıcılar bağlarının tamamını değil bir kısmını satmışlardır. Bu durum göç edenlerin eski yerleri ile olan alakalarını tamamen kesmediklerini göstermektedir. Bağ satışlarında etkili olan nedenlerden birisi olarak arazi birleştirme isteği söylenebilir. Amid Kazası Kılbaş Mahallesi, oturan Hüseyin bin Şahin, Eğil Kazası Gözeran köyündeki dokuz yüz tevek bağının iki yüz yirmi beş teveğini Ali bin Sefer'e 20 kuruşa satıyor.⁴⁶ Belgeden anlaşıldığına göre Hüseyin bin Şahin, Eğil Kazasına tabi Gözeran Karyesinden iken Amid'e

³⁹ DŞS 310, s. 8, nr.15 (h. 28 Cemaziyelahir 1145/m. 16 Aralık 1732).

⁴⁰ Çalıştığımız dönemde orta halli kabul edilebilecek evlerin fiyatları, devletin farklı coğrafyalarındaki fiyatlarla da uygunluk göstermektedir. Bkz: SuraiyaFaroqhi, “Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıl Kadı Sicillerinde Kaydolunan Ev Satışlarıyla İlgili Belgelerin Şekil Açısından Değişimi”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri (30 Nisan-2 Mayıs 1986)*, Bildiriden Ayrı Basım İstanbul 1988. Mehmet Salih Erkek, “Kentın İktisadi Hayatına Katkı Bağlamında Mardin’de Mülk Alım-Satımı(1688-1750)”, *Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-I*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları., İstanbul 2010. Miraç Tosun, “Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Satılan Evlerin Fiyatları ve Özellikleri(1735-1741)”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, C: I, KTÜ Yayınları, Trabzon 2007.

⁴¹ DŞS 310, s. 1, n. 1 (h. 27 Cemaziyelahir 1145/m. 27 Kasım 1732).

⁴² DŞS 310, s. 12, n.25 (h. 13 Recep 1145/m. 30 Aralık 1732).

⁴³ DŞS 310, s. 32, n.65 (h. 20 Ramazan 1145/m. 6 Mart 1733).

⁴⁴ DŞS 310, s. 4, n.6 (h. 15 Cemaziyelahir 1145/m. 3 Aralık 1732).

⁴⁵ DŞS 310, s. 8, n.15 (h. 28 Cemaziyelahir 1145/m. 16 Aralık 1732).

⁴⁶ DŞS 310, s. 11, nr.23 (h. 4 Receb 1145/m. 21 Aralık 1732).

göç etmiş oradaki bağının dörtte birini satmıştır ama bahsedilen köyle alakası devam etmektedir. Aynı tarihli başka bir satışta da yukarıda alıcı olarak geçen Ali bin Sefer'in kardeşi Beşar bağının dörtte birini diğer kardeşleri İsmail ve Abdi'ye satıyor. Bu satışta da iki yüz yirmi beş tevek aynı fiyata satılmıştır.⁴⁷ Her iki satışta da arazilerin mevkiî aynıdır. Anlaşıldığı kadarıyla bu iki satışın da amacı arazi birleştirmedir. Kardeşlerin birlikte üretim yaptıkları da görülmektedir.

Belgelerde geçen başka bir bağ satışı da Ergani Kazasına tabi Ziraki Köyünde gerçekleşmiştir. Ziraki Köyünün bugünkü adı Dağardı olarak geçmektedir. Köy Ergani'ye 16 km uzaklıkta, Çermik yolu üzerindedir ve bugün de köy halkının geçim kaynağı bağ ve bahçeciliktir. 27 Kasım 1732 senesinde İbrahim bin Bekir bahsedilen köydeki altı yüz tevek üzüm bağını Mehmet bin Mirza'ya 90 kuruşa satmıştır.⁴⁸

2 Aralık 1732 tarihli bir satışta, Diyarbekirmuzafaatından Demrik-i Sağır köyünde bahçe içerisindeki bir zeytinlik satılmıştır. Bahsedilen belgeden Diyarbakır'daki ürün çeşitliliğini görmemiz mümkün olmaktadır. Demrik Köyü'nde Davud bin Musa bahçesi içerisindeki zeytinliği Ramazan bin Ali'ye 45 kuruş karşılığında satıyor.⁴⁹

Satışlara Konu Olan Belgelerin Sosyal Yapıya İlişkin Değerlendirilmesi

Ev satışlarının konu edildiği belgelerde satılan evlerin fiziki özellikleri ve fiyatın yanında alıcı ve satıcılar vekalet verilenler, şahitlik yapanlar ve evin yerini tarif ederken komşularla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca belgelerde geçen isimlerden önce geçen unvan ve lakaplardan hareketle bahsedilen şahısların toplumsal statüleri ve mesleki durumlarıyla alakalı fikir sahibi olabilmek mümkündür. Ev satışlarından ve komşularla ilgili bilgilerden hareketle mahallelerdeki Müslüman-Gayr-i Müslim ilişkileri gibi farklı din ve kültürdeki gruplar arasındaki ilişkiler hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Satılan evler incelendiğinde, evlerin fiziki yapısının şekillenmesinde kültürel faktörlerden ziyade, coğrafi ve iklimsel yapının etkili olduğu görülmektedir. Yapılan ev satışları içerisinde farklı dinlere mensup şahısların evlerinin müstemilatı sayılırken dikkate değer bir farklılık göze çarpmamaktadır. Ev satışı yaparken de farklı dinlere mensup şahıslar arasında satışların gerçekleştiği görülmektedir. 19 Ocak 1733 tarihli bir ev satışında Mahbube binti Vartan adlı bir Hıristiyan kadın Hoca Maksud Mahallesindeki evini Kafîye binti Hamza ve oğlu Mehmed'e satıyor.⁵⁰ Yine 24 Mart 1733 tarihli başka bir ev satışında da, Selügi Mahallesinde oturan Musa Çelebi'nin Lala Bek Mahallesindeki evini Meryem binti Numak'a sattığını görmekteyiz.⁵¹

Şehirde farklı dini grupların kendi mahallelerini oluşturdukları görülmekle beraber, farklı dinlere mensup şahısların komşu olarak oturdukları görülmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz belgede Hıristiyan olan Mahbube'nin sattığı evin yeri anlatılırken bir taraftan Abdulvahab mülkü, bir taraftan Şaban Ağa mülkü ve bir taraftan da Meryem menzili ile

⁴⁷ DŞS 310, s. 11, nr.22 (h. 4 Receb 1145/m. 21 Aralık 1732).

⁴⁸ DŞS 310, s. 7, nr.14 (h. 27 Cemaziyelahir 1145/m. 27 Kasım 1732).

⁴⁹ DŞS 310, s. 3, nr. 5 (h. 14 Cemaziyelahir 1145/m. 2 Aralık 1732).

⁵⁰ DŞS 310, s. 21, nr.41 (h. 3 Şaban 1145/m. 19 Ocak 1733).

⁵¹ DŞS 310, s. 37, nr.81 (h. 8 Şevval 1145/m. 24 Mart 1733).

komşu olduğu kaydedilmiştir. Yine diğer belgede geçen ve Lala Bek Mahallesinde ev alan Meryem, Keleşoğlu mülkü, Molla Hamid mülkü ve Hacı Vefazade mülkü sakinleri ile komşu olmuştur. Bu satışlardan da anlaşılacağı üzere o dönem Diyarbakır’da farklı din ve mezhepler arasında herhangi bir soğukluk olmadığı görülmektedir.

İncelenen belgelerde göze çarpan başka bir noktada Amid Kazasının o tarihte göç alan bir şehir olduğudur. Belgelerde Mısırlı Hacı Mehmed mülkünden,⁵²Erganilizade Mülkünden,⁵³Siirdli Mehdi Mülkünden,⁵⁴Erdebilzade Mülkünden,⁵⁵Erzenzade mülkünden⁵⁶bahsedilmektedir. Mahalle adlarından birisi de Siirdli’dir.

Ev satışlarını ihtiva eden belgelerde geçen isimlerden hareketle, şehirdeki esnaflar ve iş kolları ile ilgili bilgi edinmek mümkündür. Belgelerde geçen esnaflardan bazılarının ismi şöyledir: “Katırcı Şeyhi oğlu İbrahim Beşe bin Mustafa Çelebi,⁵⁷ Deveci Ahmed,⁵⁸ Keçeci Abdi Ağa,⁵⁹ Kasap Bekir⁶⁰ ve Babuccu Aslan⁶¹ gibi. Bu gibi isimlerin yanında belgelerde, Surdibi’nde Eyüboğlu Kahvesinden de sıkça bahsedilmektedir.⁶² Yine aynı sicilde geçen başka bir belgede de Ekmekçiler Şeyhi Halil bin Bekir, kasap esnafı şeyhlerinden Halil bin Bekir, bakkal esnafının bazarbeğleri Mustafa Çelebi binAhmed, tavukçu Seyyid Ali, mumcu şeyhi Abdullah bin İbrahim, kelekçiMehmed Emin bin Resul, cennanCema bin Mustafa, pirinççi Ebnoveledi Nur Ve SehakirvelediNeyo’nun isimleri geçmektedir.⁶³ Bu belgede bazı esnaf guruplarının şeyhlerinden bahsedildiği görülmektedir. Esnaf şeyhlerinden bahsediliyor olması ahi teşkilatının uygulandığının göstergesidir. Meslek kolları ile alakalı unvanların yanında, hacı, ağa, molla, şeyh, beşeci, çavuş, imam, arifan gibi unvanlar da kullanılmıştır. Bu unvanlardan hareketle toplumdaki çeşitli guruplar hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Sonuç

Ev satışları iktisadi bir faaliyet olarak kabul edilip incelenebilecek bir meseledir. Ancak şer’iye sicillerinde ev satışları ile ilgili belgelerde, evlerin mimari yapısından, komşulara, kentteki iktisadi yapıdan farklı dini ve etnik guruplara kadar geniş bir yelpazede bilgiler bulunmaktadır.

Belgelerde satışa konu olan mülkler içerisinde ev satışları çoğunluktadır. Ev, toplumun temeli kabul edilen ailenin günlük hayatının geçtiği önemli bir mekandır. Toplumumuzda “dünyada mekan, ahirette iman” şeklinde atasözleri türetilmiştir. Toplum ve toplumun temeli kabul edilen aileyi anlayabilmek, o ailenin kullandığı evi de anlayabilmeyi gerektirir.

⁵² DŞS 310, s. 1, nr. 1, (h. 9 Cemaziyelahir 1145/ m. 27 Kasım 1732).

⁵³ DŞS 310, s. 9, nr. 16, (h. 26 Cemaziyelahir 1145/m. 4 Aralık 1732).

⁵⁴ DŞS 310, s. 17, nr. 34, (h. 17 Receb 1145/m. 3 Ocak 1733).

⁵⁵ DŞS 310, s. 19, nr.36 (h. 26 Receb 1145/m. 12 Ocak 733).

⁵⁶ DŞS 310, s. 32, nr.65 (h. 20 Ramazan 1145/m. 6 Mart 1733).

⁵⁷ DŞS 310, s. 37, nr.82 (h. 7 Şevval 1145/m. 23 Mart 1733).

⁵⁸ DŞS 310, s. 32, nr.65 (h. 20 Ramazan 1145/m. 6 Mart 1733).

⁵⁹ DŞS 310, s. 16, nr. 33 ,(h 8 Cemaziyelahir 1145/m. 26 Kasım 1732).

⁶⁰ DŞS 310, s. 14, nr.29 (h. 15 Recep 1145/m. 1 Ocak 1733).

⁶¹ DŞS 310, s. 4, nr.6 (h. 15 Cemaziyelahir 1145/m. 3 Aralık 1732).

⁶² DŞS 310, s. 31, nr.63 (h. 6 Ramazan 1145/m. 20 Şubat 1733).

⁶³ DŞS 310, s. 27, nr. 53 (h. 13 Şaban 1145/m. 29 Ocak 1733).

Ev satışlarından bahsedilen belgeler incelendiğinde satılan evlerin çoğunluğunun orta halli evler olduğu anlaşılmaktadır. Satılan evlerin çoğunluğunun fiyatı 150 akça ile 250 akça arasındadır. Evlerin satışında hisseli satışlara veya evin bir kısmının satıldığını görmekteyiz. Bu durum evlerin kullanımında da ortaklıkların mümkün olduğunu göstermektedir.

Bahsedilen evlerin müstemilatı belgelerde verilmiştir. Buradan hareketle evlerin umumiyetinin tek katlı ve avlu içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Satılan evlerin fiziki özelliklerinin oluşmasında iklim ve çevre şartlarının daha etkili olduğu söylenebilir. Farklı dini gurupların kullandığı evlerin fiziki olarak birbirinden farklı özelliklere sahip olmadıkları görülmüştür. Diyarbakır’da satışa konu olan evlerin müstemilatı incelendiğinde evlerin fiziki durumları ile ilgili bir genellemeye gitmek mümkün olmaktadır. Satılan evlerin çoğunluğunda bir bahçe duvarı ile dış dünyadan ayrıldığı ve mahremiyetin sağlandığı görülmektedir. Evler bodrum, zemin ve bazen de ikinci kattan oluşmaktadır. Bu evlerin çoğunluğunda avlu, su yolu ve su kuyusu bulunmaktadır. Evlerde kapalı mekan olarak kullanılan odalar, odaların açıldığı sofa ve meclis önemli mekanlardandır. Diyarbakır evlerinin mimarisi içinde dikkati çeken öğelerden biriside eyvandır.

Belgeler içerisinde farklı kültürlere mensup kişilerin bir birleri ile ev satışı yaptıkları ve komşu olarak yaşadıkları anlaşılmaktadır. Geleneksel toplum yapımız da komşuluk önemli bir mefhum olarak kabul edilir. “*Ev alma komşu al*” gibi atasözlerimizde bu durumu destekler mahiyettedir. Çalıştığımız belgelerde değişik dini ve etnik gurupların adıyla anılan mahallelerin yanında, bu farı gurupların birlikte komşu olarak yaşadıkları sıkça görülen bir konudur. Bu komşulukların devam ediyor olması değişik toplumsal guruplar arasında bir ahengin varlığından söz etmekte mümkündür.

Ev satışlarında geçen ifadelerden Diyarbakır’ın başta yakın kazalardan olmak üzere göç alan bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla kentte iktisadi hayatın canlı olduğu ve farklı meslek kollarını icra edenlerin varlığından söz etmek mümkün olacaktır. Yine bağ satışlarından hareketle ürün çeşitliliğinden bahsedebiliriz. Daha çok sınıai üretim alanı olarak algılanan kent merkezleri, çevrelerindeki bağ ve bahçelerle kentte zirai tüketimin bir bölümünü karşılamakta, bir taraftan bağ evleri gibi yapılarla mevsimlik bir sosyal aktivite imkanı sağlamaktadır.

Kaynakça

310 Numaralı Diyarbakır Şer’iye Sicili.

Aras,Rahmi- Yıldırım, Kemal. “Sosyo-Kültürel Değişimin Geleneksel Urfa Evlerinde Mekân Organizasyonuna Etkisi”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, C:XVI, Sayı: 4, Ankara 2003.

Beysanoğlu, Şevket.*Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır Belediyesi Yayınları, C:II, Ankara 1990.

Derleme Sözlüğü. C:X,Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:211/10, Ankara 1993.

Develioğlu, Ferid.*Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2009.

Direk, Yaşar Subaşı. “Sosyo-Kültürel Yapının Konut Oluşumuna Etkisi: Diyarbakır Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:5, Sayı:16.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 28 Ocak – Şubat 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- Erkek, Mehmet Salih. “Kentin İktisadi Hayatına Katkı Bağlamında Mardin’de Mülk Alım-Satımı (1688-1750)” *Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri-I*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2010.
- Erten, Hayri. *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII.Y.Y. İlk Yarısı)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Faroqhi, Suraiya. “18. Yüzyıl Bursa’ında Zengin Olmak: Debbağ Hacı İbrahim’in Serveti”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Faroqhi, Suraiya. “Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıl Kadı Sicillerinde Kaydolunan Ev Satışlarıyla İlgili Belgelerin Şekil Açısından Değişimi”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri (30 Nisan-2 Mayıs 1986)*, Bildiriden Ayrı Basım, İstanbul 1988.
- Genç, Mehmet. “18. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi ve Savaş”, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.
- Halifeoğlu, F. Meral. “Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C:XI, Sayı:11, Bursa 2006.
- Köse, Abdullah. “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: VII, Sayı:2, Aralık 2005.
- Şemseddin Sami. *Kamus-i Türki*, İstanbul 1996.
- Tosun, Miraç. “Şer’iye Sicillerine Göre Trabzon’da Satılan Evlerin Fiyatları ve Özellikleri(1735-1741)”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, C: I, KTÜ Yayınları, Trabzon 2007.
- Yılmazçelik, İbrahim. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır(1790-1840)*, TTK Yayınları, Ankara 1995.